

Nr 349.

Av herr **Bergh, Ragnar, m fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, m. m.

I direktiven för 1945 års seminariesakkunniga ingick även uppgiften att överväga åtgärder till lindrande av bristen på folkskollärare inom de finskspråkiga delarna av vårt land. I sådant syfte ha de sakkunniga föreslagit dels höjning av de s. k. finnbygdsstipendierna och dels ett återinförande i full utsträckning av de s. k. språktilläggen. Dessa senare äro vissa fasta lönetillägg, som med växlande belopp utgått till folk- och småskollärare i finnbygden alltifrån år 1874 men efter 1941 endast till lärare på småskolestadiet. Att tillägget då indrogs för folkskolans lärare berodde på av riksdagen vidtagna besparingsåtgärder. I proposition nr 242 har Kungl. Maj:t på där anförda skäl ansett sig böra avstå från tanken på någon höjning av finnbygdsstipendierna, och i proposition nr 274 har Kungl. Maj:t även avvisat tanken på återinförande av språktilläggen till folkskollärare. Ehuru rekryteringssvårigheterna av lätt insedda skäl äro större i finnbygden än annorstädes, har Kungl. Maj:t sålunda avvisat speciella åtgärder för hävande av lärarbristen i denna bygd.

Förslaget om återinförande av språktilläggen har tillstyrkts av samtliga hörda remissmyndigheter utom statskontoret, däribland av skolöverstyrelsen och allmänna lönenämnden. Då föredragande departementschefen för sin del åberopar bl. a. av statskontoret anförda skäl, synas dessa följaktligen böra bli föremål för närmare skärskådande.

Statskontoret erinrar om att ifrågakvarande tillägg ha karaktären av kompensationsföreslag för språksvårigheter vid undervisningen. Därav drar statskontoret den slutsatsen, att språktilläggen i likhet med vad som skett efter 1941 men i motsats till vad som gällde dessförinnan böra begränsas till att utgå allenast till lärare med undervisning på småskolestadiet. Denna uppfattning synes grunda sig på den felaktiga föreställningen, att av finska språket betingade svårigheter vid undervisningen i svenska skulle vara övervunna vid lärjungarnas övergång från småskola till folkskola. Var och en som åhört undervisningen i en folkskola i finnbygden eller tagit del av lärjungarnas skriftliga arbeten torde knappast kunnat undgå att få ett starkt intryck av att dessa svårigheter bestå hela skoltiden igenom. Sålunda medför finska språkets ljudskick mycket betydande svårigheter vid rättstavningsundervisningen. Icke minst gäller detta ljudparen b-p, d-t, g-k, v-f, y-i o. s. v. Finskans rika ändelsesystem, som i väsentlig grad ersätter våra prepositioner, gör ävenledes invånandet av svenskt

språkbruk mycket besvärligt. Frånvaron i finskan av bestämd artikel och av realgenus, den ofta olika ordföljden m. m. medföra andra svårigheter. Följande samling felkonstruktioner, som är hämtad ur av folkskolebarn gjorda skriftliga arbeten, kan måhända ge en föreställning om av det främmande språket betingade svårigheter. För förstående av exemplen torde böra förutskickas, att det finska ordet *panna* på svenska betyder både *sätta, ställa, lägga och taga på*.

Lade kläderna på oss. Vi klädde oss på. Lade motorn i gång. Kokade åt oss kaffe. Pakethållaren är för att när man skall ut och handla. Be hjälp. Skrek hjälp. Vi satte eld. Så låter de vara nålen. Hästen, som jag åkte, var stark. Ge stryk dej. Klädde mig av. Stavfel: synnen, stirka, plåkulla, pladen, drakter, sdund, nödkreatur, gutstjänst, ydre, misstängsam.

Den med språkförhållandena i Tornedalen obekante föreställer sig gärna, att den sedan många år pågående undervisningen i svenska därstädes skall medföra, att befolkningen blir helt svenskspråkig. Så är icke fallet. Finskan är alltfört hemspråk i mycket betydande omfattning. Den svenska språkpolitiken avser ej heller, att bygdens folk skall upphöra att tala finska. Den sedan länge pågående starka inflyttningen av finska kvinnor, vilka ingå äktenskap med svensktalande män, medverkar även till att hemspråket är finska.

För att belysa, i vilken omfattning finskan utgör barnens huvudspråk, har Tornedalens förbundskrets av Sveriges folkskolläraryförbund verkställt en undersökning av språkförhållandena bland skolbarnen i slutet av år 1945 inom Haparanda stad, socknarna Nedertorneå, Karl Gustav, Hietaniemi, Övertorneå, Pajala, Korpilombolo, Tärendö och Junosuando. Undersökningen har utförts genom skolorna och i vissa avseenden under medverkan av pastorsämbetena.

Uppgifterna ha inforrats från varenda skola i dessa skoldistrikt, och med ledning av dessa uppgifter ha sammanställningar utarbetats sockenvis. Undersökningen av för hela området sammanförda resultat visar:

- I. Att av 977 nybörjare ht 1945 voro a. 701 enbart finsktalande, uttryckt i procent 71,7, b. 200 tvåspråkiga (20,5 %), c. 76 enbart svensktalande (7,8 %).
- II. Antalet skolbarn, som ha finskan som huvudspråk i hemmet, utgör 5 042 (85 %).
- III. Antalet finsktalande hem utgör 4 035 (83,9 %).
- IV. Antalet svensktalande hem 773 (16,1 %).

Sakläget i fråga om svårigheterna vid undervisningen i svenska kan alltså i korthet angivas så, att barnen vid skoltidens början i stor utsträckning sakna förmåga att uttrycka sig på svenska men att denna förmåga på grund av lärarpersonalens ihärdiga arbete ökas undan för undan samt att inlärandet av svenska språkvanor hela skoltiden igenom kräver en sådan myckenhet av arbete och uppmärksamhet, att man knappast kan tala om motsvarighet därtill i andra svenska folkskolor.

Såsom de sakkunniga framhållit, är det emellertid här icke blott fråga om beredande av kompensation för särskilt besvärliga arbetsuppgifter utan också fråga om åstadkommande av stimulans för lärare att både söka plats och sedermera kvarstanna i dessa isolerade bygder. Av de sakkunniga verkställd undersökning ger vid handen, att sökandefrekvensen ingenstädes i landet är så ringa som i finnbygden. En undersökning rörande vikariatsförhållandena i Tornedalens inspektionsområde den 15 september 1945 gav vid handen, att 85 % av folkskollärarvikariatet då voro besatta med icke kompetenta lärarkrafter. Sökandefrekvensen till ordinarie tjänster är också synnerligen låg. I de avlägsna skoldistrikten har den hållit sig så lågt som 1—2. I ett inte ringa antal fall har ingen kompetent sökande anmält sig, och termin efter termin har undervisningen måst uppehållas av icke kompetenta vikarier. Svårigheterna att skaffa lärare till de finskspråkiga områdena ha uppenbart samband med språkförhållandena därstädes och därav betingade miljöförhållanden. Av dessa speciella förhållanden bör rimligtvis följa, att speciella åtgärder vidtagas för att motverka lärarbristen. Och otvivelaktigt måste ett språktillägg anses utgöra en sådan särskild anordning. I motsats till av de sakkunniga avstyrkt särskilt lönetillägg åt lärare i svagare skolformer överhuvud erbjudes i fråga om språktillägget möjlighet att erhålla en tillfredsställande avgränsning av tillämpningsområdet. Sådant tillägg finnes nu för lärare i småskolan och har till för några år sedan funnits även för lärare i folkskolan.

Att ifrågakommande lönekompensation förekom även inom den egentliga folkskolan intill 1941, tyder onekligen på en mera verklighetstrogen uppfattning av saken än den statskontoret företräder.

Det nu föreliggande förslaget om dess återinförande i full utsträckning har tillstyrkts av den pedagogiska sakkunskap, som skolöverstyrelsen representerar, och det har likaledes tillstyrkts av den löneexpertis, som allmänna lönenämnden företräder. Det synes därför, som om den motivering statskontoret förebragt knappast bort föranleda Kungl. Maj:t att intaga en avvisande hållning.

Under hänvisning till vad ovan anförts hemställes sålunda,

att riksdagen måtte i enlighet med den förebragta utredningen i ärendet besluta, att s. k. språktillägg må från och med budgetåret 1946/47 utgå tills vidare med 400 kronor per år till folk- och småskollärare i de finskspråkiga områden i landet, som närmare angivas i § 3 i k. k. den 30 juni 1942, nr 621, och att det för närvarande i riksstaten upptagna anslaget för ändamålet fördenskull uppräknas till 200 000 kronor.

Stockholm den 22 maj 1946.

Ragn. Bergh.

Ruben Wagnsson.

V. Aman.